

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Makkonen-Craig, Henna; Niemi, Kreetta

Title: Diskurssianalyysistä diskurssintulkintaan?

Year: 2012

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat & Kotikielen Seura, 2012

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Makkonen-Craig, H., & Niemi, K. (2012). Diskurssianalyysistä diskurssintulkintaan?. *Virittäjä*, 116(4), 610-614.

- LUUKKA, MINNA-RIITTA – MIKKOLA, ANNE-MARIA 2010: *Kielivoimainen. Äidinkieli ja kirjallisuus 8. Oppilaan oma kirja*. Helsinki: WSOYpro.
- PALMER, FRANK R. 1994: *Grammatical roles and relations*. Cambridge: The University of Cambridge.
- PAUKKUNEN, ULLA-MAARIA 2011: *Lauseiden virrassa. Peruskoulun yhdeksäsluokkalaiset lauseiden tulkitsijoina*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 97. Oulu: Oulun yliopisto.
- PYNNÖNEN, MARJA-LIISA 2002: *Äidinkieltä peruskoulussa*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- SARMAVUORI, KATRI 2007: *Miten opetan ja tutkin äidinkieltä ja kirjallisuutta? Äidinkielen opetustieteen perusteet*. Helsinki: BTJ Finland.
- SAURE, ANNAMARI – TOIVAKKA, SARI – LEHTI, PÄIVI – LEVOLA, KARI 2002: *Salasana. Äidinkielen ja kirjallisuuden tietokirja 7–9*. Helsinki: WSOY.
- SAVOLAINEN, KATRI 1998: *Kieli ja sen käyttäjä äidinkielen oppikirjasarjan tuottamana*. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 43. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2005: *Äidinkielen pedagogiikan näkökulma Isoon suomen kielioppiin*. – *Virittäjä* 109 s. 594–599.
- VILKUNA, MARIA 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki: Edita.
- ÄOL 2006 = MINNA HARMANEN & MARI SIIROINEN (toim.), *Kielioppi koulussa*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLX. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- ÄOL 2009 = MINNA HARMANEN & TUIJA TAKALA (toim.), *Tekstien pyörityksessä. Tekstitaitoja alakoulusta yliopistoon*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 2009. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.

KIELITIEEEN KENTILTÄ

Diskurssianalyysistä diskurssin tulkintaan? Kansainvälinen diskurssintutkimuksen konferenssi Aucklandissa 5.–7.12.2011

Kolmas kansainvälinen diskurssintutkimuksen konferenssi NZDC (New Zealand Discourse Conference) järjestettiin Aucklandissa Uudessa-Seelannissa joulukuussa 2011. Miljoonan asukkaan Aucklandiin kokoontui kolmen tiiviin, kesäisen konferenssipäivän ajaksi satakunta diskurssin ja vuorovaikutuksen

tutkijaa noin 20 eri maasta. Joka toinen vuosi järjestettävä konferenssi on kerta kerralta kansainvälistynyt, ja eteläisen pallonpuoliskon maiden tutkijoiden lisäksi mukana on yhä enemmän esimerkiksi pohjoisamerikkalaisia ja eurooppalaisia tutkijoita. Konferenssin on järjestänyt aina sama laitos, Institute of

Culture, Discourse & Communication (AUT, Auckland University of Technology).

Auckland on tunnettu monikulttuurisuudestaan: valtaväestön eli eurooppalaisperäisten ”pakehojen” lisäksi kaupungissa asuu runsaasti maan alkuperäisväestöä maoreja sekä lukuisilta eri Tyynenmeren saarilta ja Aasiasta muuttaneita. Maori-kielen elvyttäminen on tärkeä ja ajan-kohtainen prosessi, ja myös konferenssia hyödynnettiin tähän tarkoitukseen. Maoria äidinkielenään puhuva yliopistolainen piti avajaistilaisuudessa konferenssiyleisölle maorinkielisen puheen. Hetki oli yksi niistä lukuisista pienistä tilaisuuksista, joiden kautta maorin kielen käyttöalaa pyritään laajentamaan.

Diskurssi, konteksti ja etnografia

Avauspuheenvuorossaan professori Allan Bell kertoi konferenssin teeman Engaging with Discourse kantavan kahdenlaista merkitystä: Toisaalta konferenssissa esitellään diskurssintutkimusta eli sellaista puhuttujen ja kirjoitettujen aineistojen tutkimusta, jota tyypillisesti yhdistää kiinnostus johonkin sosiaaliseen tai yhteiskunnalliseen kysymykseen. Toisaalta taas konferenssin ideana on rohkaista intensiivisen keskustelun syntyä. Viimeksi mainittuun tarjottiinkin runsaasti tilaisuuksia. Rinnakkais-sessioita oli vain kolme, joten kaikki esitelmöijät saivat runsaasti kuulijoita. Työpajoissa hyödynnettiin osallistujien omia aineistoja ja tutkimuskysymyksiä. Konferenssitauot vietettiin valmiiksi järjestetyn kahvi- ja lounastarjoilun äärellä lähellä konferenssisaleja, mikä sekä lisäsi osallistujien välistä ajatustenvaihtoa.

Konferenssin kutsupuhujat olivat professori Teun A. van Dijk (Universi-

tat Pompeu Fabra, Barcelona) ja professori Monica Heller (Institute for Studies in Education, University of Toronto). He ohjasivat myös kahdessa työpajassa, joihin konferenssiyleisö jakaantui.

Monica Hellerin kutsuesitelmä *Ethnography and discourse analysis* rakentui kanadanranskalaisten kesäfestivaalia ja sen diskursiivisia, kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä käsittelevän tutkimuksen ympärille. Heller peräänkuulutti erilaisen aineistonkeruutapojen yhdistämistä. Hellerin mukaan etnografinen kenttätyö ei ole vain tutustumista vieraaseen kulttuuriin, vaan yhtä lailla myös tutun ja tunnetun tutkimista: sen ”muuttaminen oudoksi” auttaa näkemään tarkemmin, miten asiat tapahtuvat, mitä ne merkitsevät, mitä seurauksia niillä on ja miten asioita oikeutetaan. Kenttätyön etuna on, että paikan päällä havainnointi auttaa paremmin ja tarkemmin ymmärtämään kielenkäytön tilanteisuuden merkitystä ja tuomaan esille institutionaalisissa ja sosiaalisissa tilanteissa muutoin ulkopuolelle jääviä keskeisiä toimijoita. Samassakin tutkimuksessa voidaan hyödyntää tekstien analyysin lisäksi esimerkiksi haastatteluja ja havainnointia. Heller korosti sitä, että vaikka tutkija itsekin on enemmän tai vähemmän tilanteisiin osallinen ja myös pyrkii osallisuuteen, tutkijan lopullinen tulkinta niistä ei kuitenkaan ole aina välttämättä sama kuin muiden tilanteeseen osallistuvien.

Hellerin ohjaamassa työpajassa aihepiiriä lähestyttiin erityisesti yhden taupesimerkin, niin sanotun standardoidun testin, avulla. Etnografia ymmärrettiin laajasti näkökulmiksi ja lähestymistavoiksi, jotka ikään kuin avaavat uusia ikkunoita ja ovia tutkimuskohteeseen. Niinpä esimerkiksi kielitestiä voidaan tarkastella monista eri näkökulmista.

Tiukimmin tekstuaalinen näkökulma nostaa keskiöön etenkin testin sisällöt eli sen, mitä testissä kysytään, millaista esitietoa testi edellyttää ja millaisen kuvan kokelaasta testi rakentaa vaikkapa ohjeistuksillaan. Toisenlainen ikkuna testiin avautuu, kun tarkastellaan erityyppisiä käytänteitä (*practices*) ja seurauksia eli esimerkiksi sitä, miten ja millaisiin tarkoituksiin yksilöt käyttävät testejä, mitä he ajattelevat niistä ja mitä seurauksia ja vaikutuksia testeillä on heidän elämässään. Testiä voidaan tarkastella myös historiallisesta, poliittisesta ja institutionaaliseen näkökulmasta.

Toisen kutsupuhujan Teun A. van Dijkin esitelmän aihe oli *Text and context – revisited*. Van Dijk esitteli kehitteillä olevaa kontekstimalliaan (*Context Model*), jonka tavoitteena on auttaa tutkijoita tarkkaamaan aiempaa järjestelmällisemmin kontekstin merkitystä siitä tilanteesta käsin, jossa puhuttu tai kirjoitettu teksti on tuotettu. Malli on sosio-kognitiivinen, ja siinä yhdistyvät yksilöllinen ja yhteisöllinen. Mallin peruslähtökohta on toimijan kognitiivinen ymmärrys tilanteesta aikaisempien kokemusten kautta, ja siinä yhdistetään kognitiivinen järkeily sosiaaliseen tilanteeseen: toimijalla on aina ymmärrys oman tietovarantonsa avulla siitä, millaisessa tilanteessa hän on. Konteksti voi vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaisen roolin toimija ottaa erilaisten mahdollisten roolien joukosta, ja se taas näyttäytyy tutkijalle erilaisina sananvalintoina tai muina tekoina. Esimerkkitalanteeksi van Dijk nosti meillä olevan konferenssin: osallistujilla on konferenssista runsaasti (tai ainakin riittävästi) yhteistä tietoa (*social cognition / semantic [social] memory*), mutta toisaalta heillä on myös idiosynkraattisia tavoitteita, motiiveja ja kokemuksia

(*personal cognition / episodic memory*), jotka kaikki vaikuttavat siihen, kuinka milloinkin esitettyä tulkitaan. Yleisölle kontekstimalli jäi ehkä hieman irralliseksi, sillä esitelmä ei varsinaisesti keskustellut muiden kontekstiaihteisten puheenvuorojen kanssa, joita kielen, vuorovaikutuksen ja diskurssin tutkijat ovat kuitenkin runsaasti esittäneet viime aikoina (vrt. esim. Auer 2009 ja siinä mainitut lähteet; Linell 2009; Goodwin & Duranti 1992).

Van Dijk kritisoi ”aiempia maljeja” siitä, että ne ovat hänen mukaansa laiminlyöneet kontekstin ja tekstien suhteen tarkastelun, ja toisaalta siitä, että kielenkäytön oletetaan olevan samantyyppisissä konteksteissa suunnilleen samankaltaista. Kritiikki pohjusti työpajaa, jossa kontekstimallia tarkasteltiin osallistujien omien aineistojen valossa. Konteksti oli analyysin lähtökohtana: sen perusteella aineistosta etsittiin sanoja ja ilmauksia, joissa konteksti tulee esiin tai jotka voitiin ymmärtää nimenomaan kontekstin avulla. Esimerkiksi Uudessa-Seelannissa opiskelevien musliminaisten uskonnollista ja kulttuurista identiteettiä käsittelevän tutkimuksen aineistosta paikannettiin toisaalta sananvalintoja, joilla musliminaiset asemoivat itsensä vallitsevasta kulttuurista erilliseen kategoriaan, ja toisaalta ilmauksia, joilla he viittasivat asioiden olevan yhteistä ja yleistä tietoa musliminaisista. Esimerkeissä realisoitui hyvin kutsuesitelmässä esitetty ajatus siitä, että tuottamamme diskurssit peilaaivat yhteiskuntaa.

Analyysia vai tulkintaa?

Kolmen päivän aikana konferenssissa pidettiin yli 70 esitelmää. Aineistolähtöisissä esityksissä nojattiin yleensä selkeästi

aikaisempaan tutkimukseen ja teoreettiseen käsitteistöön. Yhtenä kiinnostavana tutkijaryhmänä mainittakoon Uudessa-Seelannissa väitöstutkimusta tekevät maahanmuuttajat, jotka käsittelevät samasta kotimaasta olevien identiteettien rakentumista uusiseelantilaisessa kulttuurissa. Alwin Aguirren aineistona olivat erilaiset verkkotekstit, erityiset filippiiniläisten omat keskustelupalstat ja blogit. Tällaisen aineiston sekä välitiläkäsitteen (*liminality*, Turner 1982) avulla Aguirre kuvasi filippiiniläisten maahanmuuttajien identiteetin rakentumista edestakaisena liikkeenä uuden ja vanhan välillä sekä uuden median mahdollisuuksia tuoda esiin maahanmuuttajien näkökulmia. Michelle Ongin esitys puolestaan käsittelee ikääntyvien filippiiniläisnaisten ruumiillisuuteen liittyviä diskursseja Uudessa-Seelannissa.

Teoreettisesti ja menetelmällisesti ajatuksia herättävä oli Allan Bellin esitelmä, jossa kritisoitiin diskurssianalyysitermiä. Bell piti *analyysi*-sanaa harhaanjohtavana ja esitti, että osuvampaa olisi käyttää nimitystä diskurssin tulkinta (*discourse interpretation*). Bell hahmotti diskurssin tulkintaa etenkin Paul Ricoeurin tuotannosta lainaamansa ja edelleen kehittämänsä hermeneuttisen tulkintakehän – Bellin piirroksessa oikeastaan tulkintakaaren – käsitteen avulla. Aineistonaan Bellillä oli eri näkökulmista piirrettyjä maailmankarttoja, joissa esimerkiksi Uusi-Seelanti voi olla keskellä, alhaalla tai ylhäällä ja eri maanosien väliset merkitys- ja mittasuhteet näyttäytyvät hyvin erilaisina sen mukaan, mistä maailmaa tarkastellaan. Diskurssin tulkintaan kuuluu kuusi vaihetta. Niiden aikana lukija ottaa etäisyyttä esimerkiksi tekstin vieraan muodon takia (*estrangement*), tuo oman mielipiteensä tai tie-

tonsa tekstistä aiemman kokemuksen perusteella (*pre-view*), ymmärtää tekstin alustavasti (*proto-understanding*), analysoi, testaa ja etsii evidenssiä tulkinnoilleen ja päätyy vaihtoehtoisista luennoista todennäköisimpiin (*analysis*), ymmärtää tekstin syvällisemmin (*understanding*) ja lopulta pääsee tekstin ”omistamisen” vaiheeseen (*ownership*). Bellin keskeinen viesti oli, että diskurssien tulkinnassa varsinainen analyysivaihe on vain yksi vaihe monien muiden tärkeiden tulkintavaiheiden joukossa. Diskurssianalyysitermi on hänen mukaansa harmillinen jäännös 1950-luvulta, jolloin Zellig Harris käytti nimitystä *Language*-lehden kirjoituksessaan; lähtökohta oli tuolloin nimenomaan strukturalistinen. Mainittakoon, että aihepiiriä käsiteltiin konferenssin aikaan laajasti myös *Discourse Studies* -lehden erikoisnumerossa (*Discourse Studies* 13; Special issue on hermeneutics and discourse analysis). Siinä Bellin alkuperäisartikkelia, jossa on kuitenkin käytetty toisentyypistä aineistoa, kommentoivat ja täydentävät lukuisat muutkin tutkijat sekä päätoimittaja van Dijk.

Konferenssi päättyi paneelikeskusteluun, jossa Monica Heller, Edward McDonald, Brian Paltridge, Philippa Smith ja paneelin puheenjohtaja Allan Bell kokosivat konferenssin satoa. Paltridge arvioi konferenssin olleen raikas ja kiinnostava siksi, että se toi yhteen sosiaalisesti ja tekstuaalisesti painottuneet tutkimukset, joissa kysytään yhteiskunnallisesti tärkeitä kysymyksiä. Hellerin mukaan tutkijoita yhdisti selvästikin kiinnostus sosiaalista oikeudenmukaisuutta kohtaan, vaikka joissain tutkimuksissa se oli enemmän eksplikoitua kuin toisissa. Tutkimuksissa nostettiin aina esille yhteiskunnallisia ja sosiaalisia käytäntöjä ja

usein myös niiden muuttaminen. Yleisön joukosta esitettiin kysymys, miten tutkijoina voisimme parhaiten vaikuttaa merkittäviin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin kysymyksiin. Heller korosti nykypäivään sopivaa pienien verkostojen voimaa koväänisen huudon sijaan.

McDonald oli pyydetty paneeliin vastarannan kiiskeksi systeemifunktionaalisen kieliteorian eli SF-koulukunnan edustajana. SF-tutkimukset nimittäin loistivat konferenssista poissaolollaan, vaikka toisin olisi ehkä voinut päätellä Uuden-Seelannin ja Australian maantieteellisestä läheisyydestä. McDonald nosti esiin metodologisen moninaisuuden ja teoreettisen eklektisyyden riskit ja korosti, että esimerkiksi sellaisilla käsitteillä kuin diskurssi, teksti ja konteksti on oma erityinen historiansa ja tarjoumansa. Hänen mukaansa on tärkeää pohdita, millaisia mahdollisuuksia valittu teoria antaa eikä poimia erilaisia käsitteitä eri lähestymistavoista. Tähän vastineeksi Heller toi painokkaasti esiin ongelmallaisen tutkimuksen perusluonteen: Keskeistä on, millaisia ilmiöitä katsotaan ja miten niihin päästään käsiksi tutkimuksen keinoin. Lähtökohtana ei silloin voi olla johonkin erityiseen koulukuntaan kuuluminen eikä myöskään ”vain sellaisen metodin soveltaminen, jolla on nimi”. Tutkimus tuottaakin usein kyseenalaistavan puheenvuoron suhteessa valitsevaan järjestykseen. Paltridge puolestaan esitti diplomaattiseksi tulkittavan puheenvuoron: kyse ei suinkaan ole ru-

sinat pullasta -ilmiöstä (*cherry picking*), vaan siitä, että käsitteiden avulla luodaan tausta ja pohja sille, mitä tehdään.

HENNA MAKKONEN-CRAIG
etunimi.makkonen@helsinki.fi

KREETA NIEMI
etunimi.sukunimi@jyu.fi

Lähteet

- AUER, PETER 2009: Context and contextualization. – Jef Verschueren & Jan-Ola Östman (toim.), *Key notions in pragmatics. Handbook of pragmatics highlights. Volume 1* s. 86–101. Amsterdam: John Benjamins.
- BELL, ALLAN 2011: Reconstructing Babel. Discourse analysis, hermeneutics and the Interpretative Arc. – *Discourse Studies* 13 s. 519–568.
- GOODWIN, CHARLES – DURANTI, ALESSANDRO 1992: Rethinking context. An introduction. – Alessandro Duranti & Charles Goodwin (toim.), *Rethinking context. Language as interactive phenomenon* s. 1–42. Cambridge: Cambridge University Press.
- LINELL, PER 2009: *Rethinking language, mind, and word dialogically. Interactional and dialogical theories of human sense-making*. Charlotte, NJ: Information Age Publishing.
- TURNER, VICTOR 1982: *From ritual to theatre. The human seriousness of play*. New York: PAJ Publications.